

Bátor Opos-Vid és Beowulf

Angolszász—magyar mondapárhuzam az Ecsedi-láp sárkányának mondájában

DANKÓ IMRE

Erdész Sándor azt a kitüntető megjegyzést tette a *Kígyókultusz a magyar néphagyományban* című munkájában, hogy a „Báthori-család eredetmondájával, a sárkányölő hős képzetével, Vid és Bátor (Hajdúvid és Nyírbátor) mondai és településtörténeti kapcsolatával behatóan foglalkoztam”.¹ Ez való igaz, bár a kérdéskör további kiszélesítéséről, az Ecsedi-láp sárkányának (szörnyének) és a hozzáfűződő monda több motívumának germán, közelebről angolszász párhuzamairól akkor még semmit sem szoltam. Erdész példamutatóan alapos és sokrétű filológiai elemzés alapján arra a megállapításra jutott említett munkájában, hogy a „nép-hitben a sárkány és a kígyó között csak formai egyezések vannak, mivel a sárkányt is többnyire kígyószerű lénynek képzelik el. A sárkány azonban egészen másféle lény! A lánglővelő, többfejű sárkány a föld alatt (az alsó világban) lakik, s ő a tűz ura. Úgy látjuk, hogy a látszólagos hasonlóság ellenére kígyóképzetek egyáltalán nem voltak hatással a sárkányképzetekre! A fejlődés iránya a második billenőpontnál fordított; a sárkányhit egyes elemei szivárogtak át a kígyóképzetekbe, például a „tűzokádó” sárkánykígyó esetében”.² Erdész megállapításával kapcsolatban arra szeretnék utalni, hogy az egész germán hitvilág, mitológia szempontjából alapvető fontosságú skandináv hitvilág, mitológia ritkán használja a kígyó (*serpent*), mégkevésbé a szörnyeteg (*monster*) elnevezést, sőt, a sárkány (*drake*) kifejezést se nagyon, hanem általában egy, a mindhárom kifejezés jellegzetességeit, formai vonásait magába foglaló óriás (*giant*) szóval, kifejezéssel él.³ Davidson E. egyenesen megkülönbözteti az alvilági, földalatti szörnyeket (*The giant of the Underworld*) a tengeri szörnyektől (*The giant of the sea*) a skandináv földrajzi környezetnek megfelelően.⁴ De nem kizárólagosan, mert például a norvég mitológia a tengeri szörnyet, a híres *Midgard* esetében is, kígyónak — *Serpent* — nevezi.⁵

1. Erdész Sándor: *Kígyókultusz a magyar néphagyományban*. *Studia Folkloristica et Ethnographica* 12. Debrecen, 1984. 108—109.

2. Uo. 158.

3. Fowler, H. W. — Fowler, F. G. (edited): *The concise Oxford Dictionary of current English*. Fourth edition revised by McIntosh, E. 1956. 505—506.

4. Davidson, H. R. Ellis: *Scandinavian Mythology*. London—New York—Sydney—Toronto, 1969. 104—105., 107—108.

5. Hveberg, Harald (translated by Iversen, Pat Shaw): *Of Gods and Giants*. *Norwegian mythology*. Fourth English edition (reprinted 1972). *Tor fishes for the serpent of Midgard*. 52—54.

Az Ecsedi-lápon pusztító szörny minden említésben sárkányként szerepel. Csak így, sárkányként feltüntetve volt lehetséges a Báthori-család címerét, a benne ábrázolt három sárkányfoggal és a címerpajzsot körülölelő, farkát a szájában tartó, beharapó sárkánnyal megalkotni.⁶ A Gutkeled nemzetség és a Báthori-család címerei, illetve ez utóbbiból kifejlődött más címerek (például a Bocskai- és a Kölcsey-címerek is) sárkánymotívumairól szóló tanulmányomban rejlik annak a feltevésnek az alapja, amely szerint elsősorban tartalmi egyezések alapján, az angol-szász eposzt, az Angliában a tizedik század végén összeírt, mintegy három és félezer soros *Beowulf*, illetve annak még le nem írt, még össze nem illesztett részei, erősen befolyásolják az Ecsedi-láp sárkányának mondanóját.⁷ Arra ezúttal nincsen mód, hogy a Báthori-család eredetmondáját, annak különböző változatait is ismertessem. Erre már sor került korábban több ide vonatkozó tanulmányomban.⁸ Most csak annak illusztrálására is, hogy az Ecsedi-láp sárkányának, az azt legyőző *bátor vitéznek*, a Gutkeled nemzetségből származó Báthori-család címer- és vagyonszerző őseinek története mily általánosan ismert volt és hogy mily korán le is írták, korábbi írásaimban nem említett II. Rákóczi Ferenc-féle leírását idézem, 1710 tájáról. Eszerint „Ez a három nagymérföld kiterjedésű terület kívülről náderdőnek látszott, belsejében azonban nagyon szép, igen tiszta és — a lakosok talán hamis hite szerint — feneketlen tó terült el. Volt, aki már száz ölnél hosszabb kötelet eresztett bele, mégsem ért feneket. Ez a tó rendkívül gazdag halakban. Halai mind kemények és szörnyen nagyok. A nevezetes Báthori-család egyik ága Ecsedről vette nevét, s e vár akkor jutott öröklés útján családom birtokába, mikor ez a család apai részről való nagyanyámmal kihalt. Címerében három sárkányfog volt, a fogak körül egy sárkánnyal. Minden időben az volt a hagyomány, hogy amikor a szkíták letelepedtek az országbán, egyikük az Oposnemzetségből megölt egy sárkányt azon a helyen, ahol aztán ezt a várat, jobban mondva házat építette, mert az erősséget csak néhány századdal később építették. Ekkor kapta a Bátor nevet. Emlékszem, hogy a kincstárunkban őrzött ritkaságok között láttam egy buzogányt, amellyel Bátor a szörnyeteget megölte. De a fegyver kicsisége nagyon kétessé teszi

6 Dankó Imre: Egy történeti mondánk vándorlása. (A Báthoriak és a sárkány.) *Ethnographia* LXXXIV. 1973. 325—331. — Vö.: Gutkeled. Pallas Nagy Lexikona VIII. köt. Bp. 1894. 360., továbbá a Gutkeled nemzetségi és a belőle származó családok, elsősorban a Báthori-család címerfejlődéséhez: Csergheő, Géza: *Wapenbuch des Adels von Ungarn*. Heft 8—14. Nürnberg, 1887—1888. Bd. IV. 15. Taf. 35.; Csergheő Géza: A Gutkeled-nemzetség címere. *Turul* 1891. 9—15.

7 *Beowulf*. Harvey, Paul Sir (compiled): *The Oxford companion to English Literature*. Third edition. Oxford, 1958. 80—81.; Compton-Rickett, Arthur: *A history of English Literature*. London, 1929. *The Anglo-Saxon at Home*. *English Literature before the Saxon conquest*. *Old English Heathen Poetry*. *Beowulf*. 3—6.; Legouis and Cazamian: *History of English Literature*. New edition (18th printing). New York, 1967. 8—9.

8 Dankó Imre: A Báthori-család eredetmondájának szatmári vonatkozásai. *Csengeri Krónika*. Néprajzi és helytörténeti antológia Molnár József 70. születésnapjára. Szerk.: Dankó Imre. Csenger, 1975. 262—274. és Uő.: A hajdúnánási Testhalom mondája és a hajdúk eredete. *Ethnographia* LXVII. 1956. 519—535.

ezt a hagyományt.⁹ Mind ebből a feljegyzésből, mind a *Budai Ferenc*,¹⁰ *Kővári László*,¹¹ *B. Papp Lajos*,¹² *Barcsa János*,¹³ *Molnár József*¹⁴ illetve *Erdész Sándor* Báthori Gáborral foglalkozó tanulmányából¹⁵ azt a következtetést vontam le, hogy az Ecsedi-láp sárkányáról szóló monda valójában a Báthori-család eredetmondája, bennefoglalva a család címermagyarázata. A fennmaradt mondatöredékek elemzése nemcsak család-történeti vonatkozásban fontos, mint korábban állítottam,¹⁶ hanem a kigyó—sárkányszörny hiedelemvilág, az egyes motívumok vándorlása jobb megismerése szempontjából is. A Báthori-család a Péter király idejében feltűnt *Gutkeled* nemzetségből származik. Idegen, germán eredetű betelepülő nemzetség volt ez. Érthető, hogy a magyarság rokonszenvét fel kellett irántuk kelteni. Ezt a célt szolgálta a nemzetség egyik első nevről ismert tagjának, Oposnak rokonszenves szerepeltetése krónikáinkban. Ahogy *Mályusz Elemér* mondta, még rokoni vonzalom is vezethette a tollat, amikor Opos tetteiről írtak.¹⁷ Mint tudjuk Opos Salamon királyunk hűséges embere volt, tehát valamivel később élt, mint a monda-beli *Vid*, akit mondáink leginkább *István király* idejében szerepeltetnek. Sőt, az is lehetséges, hogy *Vid* mondai személy, mert *Vid* nevű tagja a *Gutkeled* nemzetségnek csak későbből, 1263-ból és 1310-ből ismeretes.¹⁸ Opos, Salamon vitéze többek között azért is kapta a *Bátor* nevet, mert megvívott egy legyőzhetetlennek hitt cseh vitézzel. Tekintve, hogy Opos és nem a történetiségből távolabb álló *Vid* kapta a *Bátor* nevet, nyilvánvaló, hogy őrá és nem *Vid*-ről nevezték el a *Bátor* előtagú helységeket, mindenekelőtt *Nyírbátort*. Ugyanakkor ez a tény is feltételezi, hogy a hagyományban Opos és *Vid* alakja összeforrt. *Bátor* Opos—*Vid* igazi, nagy hőstette, aminek végül is köszönhette hírét, jutalmul kapott óriási birtokait, az volt, hogy megölte az Ecsedi-lápban lakozó sárkányt, amellyel senki se mert megküzdeni, akivel senki se bírt; szabadon garázdálkodhatott, pusztíthatott a környéken. A monda egyes motívumainak összevetése szempontjából fontos azon tényezők megemlítése, amelyek a

9 II. Rákóczi Ferenc fejedelem Emlékiratai a magyarországi háborúról, 1703-tól annak végéig. Archivum Rákócziánium III. Osztály. Írók. Bp. 1978. 373. — Rákóczi Emlékiratait franciául írta. Ez a kiadás kétnyelvű, a francia szövegrész a 128—129. oldalakon található.

10 Budai Ferenc: Magyarország polgári históriájára való lexikon. III. Nagyvárad, 1805. 751.

11 Kővári László: Erdély nevezetesebb családai. Kolozsvár, 1854. 28.

12 B. Papp Lajos: Hajdúk története rövid kivonatban. H. és é. n. (Debrecen, 1861.) 12—18.

13 Barcsa János: Hajdú-Nánás város és a hajdúk történelme. Hajdú-Nánás, 1900. 82.

14 Molnár József: Hajdúnánási határnevek és azok hagyományai. A hajdúnánási Református Gimnázium Értesítője 1937/38. Hajdúnánás, 1938. Klny. Is.

15 Erdész Sándor: Báthori Gábor a néphagyományokban. Szabolcs-Szatmári Múzeumi Füzetek I. Nyíregyháza, 1965. 4.

16 Dankó Imre: A Báthori-család eredetmondájának szatmári vonatkozásai i. m. 267., 272.

17 Mályusz Elemér: A Thúróczy-krónika és forrásai. Bp. 1967. 37.

18 Wertner Mór: A magyar nemzetségek a XVI. század közepéig. I. Temesvár, 1891. 277—282.

*Beowulf*ban is szerepelnek. Ezek szerint Opos, vagy Vid maga vállalta a sárkány elpusztítását. Tudatosan segíteni, segítséget nyújtani jött a királynak, illetve a környék, az ország lakosságának. Tehát Opos—Vid nem idevaló, hanem idegen, aki szántsándékkal segíteni akar a bajbajutott királyon, országon. Az Ecsedi-láp sárkánya a vízben élt, illetve egy hatalmas, a vízbe épített palotában. Ez az építmény is kifejezője a sárkány erejének, legyőzhetetlenségének. Egyik fő jellemzője az, hogy megközelíthetetlen, s abban a motívumban, hogy Opos—Vid a saját kastélyába öli meg a sárkányt, megint csak az mutatkozik meg, hogy a sárkányölő vitéz erős is, meg ügyes is, meg tudja közelíteni a vízbeépített kastélyt, be tud hatolni az építménybe és ott képes megölni a félelmetes sárkányt. A más sárkánymondával, jelen esetben a *Beowulf*fall való összevetés szempontjából nagy jelentőséggel bír az a motívum is, hogy a sárkányölő vitéznek bizonyítékokkal kell szolgálnia afelől, hogy a sárkányt valóban megölte, hogy tényleg elhárította a veszélyt a király, az ország, a környező terület lakossága felől. Az Ecsedi-láp mondájában ezért, vitézi tettét bizonyítandó Opos—Vid kivette a sárkány három fogát s azt vitte fel a királynak annak igazolására, hogy a sárkányt megölte, hogy nem kell tovább félni a sárkány garázdálkodásától. Jellemző aztán az a folyamat is, hogy mi lesz a bizonyosság bemutatott három sárkányfogból, vagy esetleg magából a megölt sárkányból. Az Ecsedi-láp sárkánymondájának minden változata megegyezik abban, hogy a három sárkányfogból lett Bátor Opos (Vid) címere. Címerállata pedig maga a sárkány lett, amit a címerpajzs szélén, nem minden esetben körbevetten, gyakran a saját farkát a szájában tartó, beharapó sárkányként ábrázoltak. Az is figyelemre méltó motívum, hogy a vitéz hőstettéről meggyőződött király gazdagon megajándékozta a sárkányölő hőst, óriási kiterjedésű földbirtokot ad neki. A birtokadományozás azt jelentette, hogy az idegen vitézt, az önként segítségükre siető hőst társadalmilag-jogilag is befogadtuk, elismertük.

A *Beowulf*-monda, amellyel össze kívánom vetni a Bátor Opos—Vid, illetőleg egy helyen *András* mondáját, több részből tevődött össze.¹⁹ A monda zöme az eddikus időkben, a germán ősmondák világában, a mai Dánia területén, Dél-Skandináviában, a mai Svédország déli területein, keletkezett, az V—VI. században. A *Beowulf*-monda egyes elemeit aztán a Dél-Skandináviából, Dániából szétáramló germán törzsek elvitték magukkal új szálláshelyeikre, a Csatornán átkelő csoportjaik még Britanniába is. A *Beowulf* mondakör aztán Northumberlandban a VIII. század folyamán állt össze, de csak később, a X. században írták le; legrégibb kézírata a X. század végéről maradt ránk. A germán őshaza és őstársadalom gazdasági, társadalmi és kulturális jellemzői a maguk pogány mivoltában kerültek el ilyen formán messze területekre, ahol is az egyes részek némi keresztény motívumokkal bővültek, úgy, mint a *Niebelung* mondakör több részlete is. A *Beowulf* „eposzának” óriási, minden részletkérdésre kiterjedő, közel két és fél évszázados irodalma van. A kutatások elsősorban nyelvi és költészettani analízisek voltak. Meghatároz-

19 Szirmay Antal: Szatmár vármegye fekvése, történeti és polgári esmérete. II. Buda, 1810. 79.

ták velük a monda történeti, művelődéstörténeti tényezőit, ezen tényezők rétegződését. Különös gonddal vizsgálták a benne előforduló személy- és helyneveket, általában a nevek világát, aminek eredményeként sikerült megvilágítani a történeti, társadalmi és kulturális háttért is. A különféle szempontok szerint végzett kutatások eredményeinek összevetése a germán őstörténet, nyelv-történet, nem különben a germán ősvallás, mitológia kutatásának eredményeivel, minden tekintetben ismertté tették a Beowulf-mondát.²⁰ Mielőtt a Beowulf-ot összevetném a Bátor Opos—Vid mondájával, szükségesnek látom tartalmilag ismertetni. Ismertetésemben különösen azokra a tényezőkre, motívumokra mutatok rá, amelyek rokonok, ha éppen nem azonosak az Ecsedi-láp sárkánymondája egyes részeivel, motívumaival, nem különben tendenciáival.

Beowulf messze földön híres vitéz, nagyerejű lovag, *Hygelac* geat király unokaöccse volt. Bejárta a messzi tengereket és vad hullámok, fagyos tengeri viharok között, kezében hatalmas kardjával és nehéz harci bárdjával megvédte a hajósokat. Nemcsak a szörnyű viharokon lett úrrá, hanem sorra megölte azt a kilenc tengeri szörnyet is, amelyek megragadták „szörnyű karmaikkal” őt is, hogy lehúzzák az örvénylő mélységekbe. Beowulf ezért és így lett híres, a tengerjárók megmentője. Egyszer hírét hallotta, hogy *Hrothgar* dán király országában már tizenkét éve pusztít *Grendel*, ez a „mocsárlakó démon, undok idegen” (*monstrel* vagy *giant*) és már harminc nemest hurcolt el a király palotájából. Barlangjába vitte őket, ahol megölte és felfalta mindet. Grendellel senki se bírt, a szörny zavartalanul garázdálkodott. Beowulf elment Hrothgar udvarába és felajánlotta szolgálatait a királynak. Sikerült is pusztázza legyőznie *Grendel*t. A küzdelemben halálos sebet kapott *Grendel* anyja mocsári barlangvárába menekült, ahol aztán meg is halt. *Grendel* anyja, a „szörnyek szörnye”, megbosszulandó fia halálát Hrothgar udvarára tört és elragadta, majd megölte és felfalta a király legjobb barátját, *Oeschert*. Beowulf újra felajánlotta segítségét, részben azért is, hogy megbizonyítsa *Grendel* elpusztítását. Beowulf a mocsárba vetette magát, a támadó vízi szörnyek egész sorát vágta le, mígnem *Grendel* anyja megközelíthetetlennek hitt barlangjába nem ért. Ott aztán szörnyű harc árán, csodálatos kardjával levágta *Grendel* anyját is. *Grendel* hullája is ott volt a barlangvár sarkában. Beowulf, hogy bizonyítsa *Grendel* elpusztítását, a szörny hulláját magával vitte a király udvarába. Hrothgar és udvara, de az egész ország is fellélegzett, igen boldogok voltak, hogy megszabadultak *Grendel*től. A király megjutalmazta Beowulfot, aki azonban nem maradt Dániában, hanem hazatért hazájába, népe, a gaetek közé (Götland). Itt *Hygelac* és fia *Heardred* halála után a gaetek királya lett. A hős Beowulf nemcsak Grendellel és *Grendel* anyjával küzdött meg, hanem — már öreg korában — megölte a kincsörző sárkány

20 Malone, Kemp: *Beowulf. Read in Old English. 4. Records. With Old English Text and Modern English Translation* by E. Talbot Donaldson. New York, 1967. — Vö.: Ritchie, Grivan: *Beowulf and the Seventh Century. Language and Content.* London, 1971.; Irving, E. B.: *Introduction to Beowulf.* Engelwood Cliffs, N. J. 1969.; Sisam, K.: *The Structure of Beowulf.* Oxford, 1965.; Smithers, G. V.: *The Making of Beowulf.* Durham, 1961.; Hoops, Johannes: *Kommentar zum Beowulf. Beowulfstudien.* Heidelberg, 1932. Stb.

„tűzokádó kigyót” (*serpent*) is, akit egy szökött rabszolga meglopott és az haragjában Beowulf országára tört. Beowulf legyőzte ugyan a sárkányt, de maga is megsebesült és sebeibe hamarosan bele is halt. Holttestét kincseivel, fegyvereivel együtt hatalmas máglyán elégették.²¹

A Bátor Opos—Vid- és a Beowulf-monda összevetése szempontjából a következő *tartalmi* párhuzamot emelem ki. Bátor Opos—Vid és Beowulf is idegen. Egyikőjük sem odavaló, mindketten felajánlják szolgálataikat a bajba jutott királynak, illetve országnak, hogy segítsenek a baj elhárításában, hogy megvédjék a királyt, az országot a veszedelemtől. Mindkét hős egy-egy vízi szörnyvel, leginkább sárkánykigyónak leírt szörnyeteggel kelt élet-halál harcra. Mindkettőjüknek igazolásul, hogy győztek, be kellett mutatnia a sárkány-szörny hulláját, vagy valamilyen testrészét. Bátor Opos—Vid, mint tudjuk, a sárkány három fogát vitte el és mutatta be a királynak. Beowulf pedig, minthogy Grandel halálos sebével anyja barlangvárába menekült és aztán ott pusztult el, csak akkor tudta az elpusztított szörny hulláját megszerezni és bemutatni a királynak, miután Grandel anyját is megölte saját mocsári várában és ott megtalálta Grandel holttestét. Szó esett már az előbbieken arról is, hogy mindkét mondában azonos motívum az is, hogy a hősoket mindkét király gazdagon megajándékozta. A királyok mindkét esetben a saját maguk és népük háláját fejezik ki ajándékaikkal azért, mert hőseink megmentették a királyt és országát, népét a pusztító szörnytől, sárkánytól. Mindkét mondában fontos tényező az is, hogy a színhely valamiféle mocsár, amiben él a sárkány-szörnyeteg. Azonos motívum továbbá az is, hogy mindkét mondában nagy szerepe van egy-egy nagy épületnek, várnak, kastélynak, barlangvárnak. A Beowulf-mondában egyenesen két ilyen nagy építményről is esik szó. Grendel a király nagyszerű palotájából, „csarnokából” hurcolta el áldozatait a mocsárban levő, megközelíthetetlennek hitt barlangvárába, kastélyába. Ott ölte aztán meg, és falta fel őket. Beowulf a király csarnokában küzdött meg Grendellel, de az halálos sebbel mocsári barlangvárába — anyja várába — menekült és ott halt meg. Beowulf a bosszút állt Grendel anyja után kutatva behatolt ebbe a mocsári barlangvárba és ott ölte meg az „anyasárkányt”, Grendel anyját. Innen, ebből a bevehetetlennek, megközelíthetetlennek hitt barlangvárból hozta el Grendel hulláját, hogy bemutassa a királynak. Mint a Bátor Opos—Vid-mondából tudjuk, ez a bevehetetlen, megközelíthetetlen vár az Ecsedi-láp esetében, magától érthető módon, a mocsárba épített

21 Beowulf szövegkiadásai közül két munkát használtam: Porter, John: *Beowulf. Anglo-Saxon Text with Modern English Parallel*. London, 1975. és Lenert, Martin (übertragen und herausgegeben): *Beowulf. Ein altenglisches Heldenepos*. Leipzig, 1986. — A Beowulf mondát több magyar nyelvű angol irodalomtörténet is ismertette. Közülük csak a következőkre utalok: Tanie Hippolit Adolf (fordította: Csiky Gergely): *Az angol irodalom története*. I. Bp. 1881. 64—70.; Voinovich Géza: *Az angol irodalom története*. Kultúra és Tudomány. Bp. év n. 8—9.; Szenczi Miklós—Szobotka Tibor—Katona Anna: *Az angol irodalom története*. Bp. 1972. 6—7.; Szenczi Miklós—Kéry László—Vajda Miklós—András T. László—Ferencz Győző (szerk.): *Klasszikus angol költők*. I. Bp. 1986. 5—14., 813—814. — A sárkányölő hősök jellemző tulajdonságaira a néprajzi feldolgozások közül Roheim Géza: *Sárkányok és sárkányölő hősök* (*Ethnographia* XXII. 1911. 129—142., 193—209.) című tanulmányát említem.

ecsed-i várral azonosítható. Mindkét mondában konkrét földrajzi területek (Dánia, illetve az Ecsedi-láp és környéke), valamint történeti személyiségek (Hrothgar dán király, István király nálunk, illetve Mátyás király némely változatban) szerepelnek.

A két monda között a tartalmi párhuzamok mellett talán még fontosabbak a mondák *tendenciáiban* található rokonvonások. Az angol történetírás többszörösen bemutatta azokat a gazdasági, társadalmi és kulturális körülményeket, amelyek közt a Beowulf-monda egyes részeinek a VII—VIII. század folyamán, majd a népvándorlás körülményei között, de még inkább a korai feudalizmus, az angolszász időszak körülményei között szükséges volt a különféle kegyekben részesített idegeneket megkedveltetni, népszerűsíteni.²² Hrothgar dán királynak is népszerűsítetnie kellett a népéhez csatlakozott, vagy éppen általa behívott és különféle kiváltságokban részesített idegeneket, mindenekelőtt a gaet hőst, Beowulfot, aki önzetlenül segítségére siet a királynak és országának, megöli a dánokat pusztító szörnyeket. Beowulf és népe, illetve a hozzá hasonló kegyekben részesített idegenek ezáltal a segítő, a szabadító szerepében jelenhetett meg a dánok előtt, olyan hősök alakjában, akiktől semmiféle kiváltságot, gazdag ajándékot sem lehet sajnálni; irigyelni még kevésbé. A Bátor Opos—Vid-monda tendenciája talán még jobban, tisztábban példázza mindezt. Bátor Opos—Vid a germán eredetű Gutkeled nemzetség befogadott, birtokkal, hatalommal gazdagon ellátott vezetője. A korabeli magyar társadalom bizonyára tartózkodóan viselkedett vele és nemzetségével szemben. Az idegenellenesség az István király halálát követő időszak, Péter uralkodása jellemző sajátsága volt. Nagyon is szükségét érezhették annak, hogy a magyar társadalom befogadja őket, ne hozzák kényelmetlen, hátrányos helyzetbe a nemzetséget. Bátor Opos—Vid is éppen ezért segíteni jelentkezett a magyar királynál, hogy megölje az Ecsedi-láp pusztító sárkányát. A sárkány elpusztításáért nemcsak a király, hanem a nép is hálaival tartozott az őket megszabadító Bátor Opos—Vidnek. A király — legtöbb variáció I. István királyunkhoz köti a történetet — nagy kiterjedésű birtokkal ajándékozza meg a vitézt, akit aztán birtokadományozás révén is befogadnak a magyar főnemesség soraiba. Erre a birtokra, birtokadományozásra — bármilyen nagy legyen is az — már nem lehet irigykedni, hiszen a hős a király és népe szolgálatával érdemelte azt ki és a hála kifejezéséként fogadta el. A mondában fellelhető anakronizmus, hogy tudniillik a Gutkeled nemzetség befogadását I. István, a szent király, a nagy törvénytevő uralkodó személyéhez kötik, holott a Gutkeledek valamivel később tűnnek fel Magyarországon, ugyanazt a célt szolgálja: István király tekintélyére, tiszteletére hivatkoznak, mint értékes, minden vitán felül álló hagyományt tárják eléink a jövővény Gutkeledek befogadását.

A két monda közti párhuzamosság igazolására azt sem szabad említés nélkül hagynunk, hogy a Gutkeled nemzetség (Cletgud, Gledguth,

22 Trevelyan, G. M., O. M.: *Illustrated History of England*. London, 1962. Beginning of the Nordic invasions. The Anglo-Saxon Conquest. 28—48., Mediterranean Influence again. The Return of Christianity. 48—69., The Second Nordic Invasion. Viking Settlement and Influence. 69—85., Beowulf: 30., 32., 67., 143.

Gwthkeleth, Kutgeled) ősei Keled és Gut vitézek a „svábok földéről”, Hohenstauf várából vándoroltak be hazánkba Péter király idejében. Egyes régi szerzők szerint egyenesen Svédországból jöttek. Mindenesetre olyan helyről, ahol a Beowulf monda részei keletkeztek és ismertek voltak. Nagyon kézenfekvőnek látszik az a magyarázat, hogy a Magyarországra jött, itt nagy földbirtokokhoz jutott, különböző kiváltságokban részesült idegen nemzetségnek szüksége volt valamiféle, a Beowulf-mondához hasonló eszmei támogatásra, hogy befogadják és ne kezeljék őket gyűlölt idegenekként. Úgy vélem, hogy mi sem volt egyszerűbb és jobb megoldás ennek érdekében, mint az őshazából hozott Beowulf-monda megfelelő adaptációja, ami, ahogy azt az Ecsedi-láp sárkánymondájának kutatása is igazolja, széleskörűen elterjedt és minden tekintetben mély nyomokat hagyott maga után tárgya, tartalma és tendenciája alapján a magyar történeti mondák világában.²³

Végezetre még csak arról szeretnék néhány szót szólni, hogy Erdész Sándornak a kígyókultusszal kapcsolatos munkásságához azáltal is kapcsolódik az egész Beowulf-monda, hogy benne a kígyó—sárkány—szörny megnevezése és meghatározása ugyanolyan labilis, mint a magyar folklórban. A skandináv mitológiában — ahová végül is tartozik az egész Beowulf-história — földalatti és vízi (tengeri) szörnyekről (giant) esik szó. Leírásaikban, bár legtöbbször a kígyó jellegzetességeit hangsúlyozzák, lábokról is szólnak. Sőt, több esetben, így Grendelnél is számos antropomorf részlettel is találkozunk. A skandináv—germán mitológia szörnyei, ha kígyótestűek is és esetleg lábaik is vannak, általában nem többfejúek, lángokádással se igen keltenek félelmet, hanem *óriás méreteikkel* és ebből következően *óriási erejükkel* tűnnek ki. Ezért a nevük általában szörny, azaz, *monstrel*. Grendel is óriási termetű és erejű szörny, akire még az is jellemző, hogy minden zajt, vihart túlharsogó ordítása önmagában félelmet keltő. Nagyon érdekes, hogy a sárkány (*dragon*) elnevezést, ami pedig a hol jobban, hol kevésbé jól leírt szörnyekre leginkább ráillene, alig használják. Erdész Sándor már idézett munkájában azt a megállapítást tette, miután gondosan sorravette és elemezte a magyar és a környező népek — köztük a németek — kígyóképzeteket, kígyótípusait és a hozzájuk fűződő kultikus hagyományokat, hogy a „kígyótisztelet kialakulásától egyenes út vezet a sárkányképzetekhez, de látnunk kell azt is, hogy ennek az útnak egy rövidebb szakaszában visszaáramlás is végbemegy: például a tűzokádó sárkány képzele hatással volt a kígyóképzetekre is”.²⁴ Beowulf mondájából ide vonatkozóan azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a germán—angolszász hiedelemvilágban is a kígyó (*serpent*) volt a

23 Dankó Imre: Egy történeti mondánk vándorlása. (A Báthoriak és a sárkány.) Id. m. és a hozzátalazó irodalom.

24 Erdész Sándor: Kígyókultusz a magyar néphagyományban. Id. m. 7—8. — Vö.: A szóba jöhető szavak, kifejezések angol jelentései a Hornby, A. S.—Parnwell, E. C.: An English—Reader's Dictionary (London, 1958.) szerint: *Dragon* (in old stories) wigned, fire-breathing creature. 129.; *Giant* 1. (in fairy-tales) man of very great height and size. 2. Man, animal or plant larger than normal. 177.; *Monster* 1. Wrongly shaped animal or plant; person or thing of extraordinary shape, size, or qualities. 2. (In stories) imaginary creature (e. g. half animal, half bird). 3. Very cruel person. 269.; *Serpent* snake. 389.; *Snake* long, legless, srawling reptile. 408.

kiindulópont a sárkány (*dragon*) felé. Azonban a fejlődés nem volt egyenes irányú és a kígyót nem annyira a sárkány sajátos jegyeivel (erős lábak, nagy és erős farok, több fej, lángokádó, nagy és éles fogakkal teli száj, sebezhetetlen pikkelyes bőr stb.), mint inkább óriás méretekkel és legyőzhetetlen erővel ruházták fel. Ennek megfelelően nevezték is aztán ezeket a képzelt lényeket szörnyeknek, *monstrel*-nek, vagy *giant*-nak. A Beowulf-monda szörnyére — ahogy már érintettem is — nagyfokú anthropomorfizmus is jellemző. Nemcsak egyénileg, Grendelre vonatkozóan, hanem „társadalmilag” is. Grendel „családban él”, a nálánál is nagyobb, félelmetesebb anyja szolgálatában. Fia féltésében, hatalmi törekvéseinek kegyetlen véghezvitelében egyrészt mintha a matriarchátust, másrészt a félig-meddig mondai alakká formálódott, de a VI. században élt Brunhilda, nyugati gót királylány, majd király, főleg azonban kegyetlen fia, aztán unokái uralkodását biztosítani akaró „szörnyanya” képzetét idézné. Továbbá az is jellemző még ezekre a germán—angolszász szörnyekre, hogy általában nem mint kincsőrző sárkányok szerepelnek, hanem mint legyőzhetetlen, erejükben elbizakodott, pusztító, kártékony, gyilkos szörnyetegek. Olyanok, mint amilyen a Beowulfban olyan sokoldalúan jellemzett Grendel is volt. Ezzel szemben a magyar kígyó-, sárkány-, szörnyképzetek, köztük az Ecsedi-láp sárkányának képzete is egyszerűbb. Határozottan kígyószerűbb, egyértelműbben sárkány-lényt állítanak elének. Egyáltalán nem, vagy csak igen kis mértékben anthropomorfak, nemüket illetőleg bizonytalanságban hagynak, családi-társadalmi életükről egyáltalán nem tájékoztatnak. Úgy vélem, ezek a jellemzők is azt bizonyítják, hogy a magyar szörny-, sárkány-, kígyóképzetek később keletkeztek, mint a germán—angolszász képzetek, amelyek az őstársadalmak több tényezőjét őrizték meg, mint a magyarokéi.

